

STUDII ȘI CERCETĂRI: POLITICI EDUCAȚIONALE

CZU: 37.017:1(Noica)

O URGENȚĂ A EDUCAȚIEI LA ÎNCEPUT DE SECOL

Tatiana CALLO

Consiliul Național de Acreditare și Atestare al Republicii Moldova

În articol este abordată o problemă la zi – cea a formării atitudinilor elevilor la această etapă de „îmbolnăvire” a spiritului oamenilor, sau, după cum precizează filosoful C.Noica, *de maladii ale spiritului uman, cu demonia faptelor goale*. Atitudinile, ca factor de menținere a umanității în om, sunt un imperativ al educației în timp de criză, care trebuie să ofere o consolidare spirituală a elevilor pentru a nu pierde echilibrul și speranța.

Cuvinte-cheie: *atitudine, spirit, maladie a spiritului, atitudini afective, cognitive, comportamentale, dimensiuni ale atitudinii, valoare.*

AN URGENCY OF EDUCATION AT THE BEGINNING OF THE CENTURY

This article approaches an actual problem, the one of forming the pupils' attitudes at this stage of the "decay" of people's spirit, or, as philosopher Noica states, of the diseases of the human spirit, of the demony of the bare facts. The attitudes, as a factor of keeping humanity in a man, are an imperative of education in times of crisis, which should provide a spiritual cure of the students to not lose balance and hope.

Keywords: *attitude, spirit, spirit illness, affective, cognitive, behavioral attitudes, dimensions of attitude, value.*

Introducere

În concepția lumii de astăzi, „stăpân” este individul „emancipat”, care vrea să fie cineva prin ceea ce acumulează material, dar care nu acordă multă importanță valorilor spirituale și atitudinale. În această perspectivă, omul educat numai științific poate ajunge să fie în același timp un „sălbatic” într-o civilizație modernă.

Este pusă în valoare ideea că, deoarece atitudinea exprimă o modalitate de raportare față de anumite aspecte ale realității și implică reacții afective, cognitive și comportamentale, în structura caracterului elevului se disting următoarele grupe fundamentale de atitudini: *atitudinea față de sine însuși*: modestie, orgoliu, demnitate, sentiment de inferioritate, culpabilitate etc.; *atitudinea față de ceilalți, față de societate*: umanism, patriotism, atitudini politice etc.; *atitudinea față de muncă*.

Se constată că este foarte important pentru procesul educațional faptul că atitudinea se formează datorită sistemelor relaționale în care intră elevul; în relația cu valorile care se exprimă în atitudini; în baza experienței directe deținute în legătură cu fenomenele. Pentru a alege o cale perfectă în formarea atitudinilor elevilor, este necesar a crea în procesul educațional cât mai multe situații neobișnuite. Or, atitudinile au un rol formativ determinant, deoarece specifică sensul faptelor elevilor, contribuie la organizarea și selectarea faptelor, îndeplinind mai multe funcții: de ajustare, de apărare, de expresie, de cunoaștere, de caracterizare, instrumentală etc.

Concept și metodologie

Conceptul de *urgență* apare, probabil, acum două milenii, în același timp cu apariția unui domeniu care, considerat când artă, când știință, cunoaște o evoluție extrem de controversată, cu diverse dezvoltări fenomenale și, inerent, cu declinuri la fel de spectaculoase: *educația*. Treptat, arta și știința educației se constituie într-o *techné* coerentă, având drept obiect domeniul modelării ființei umane, cercetătorii fiind încrezători

într-o incontestabilă adecvare a omului și naturii. Astfel, pedagogia se comunică permanent lumii, „încredințând-o” că intenționează o idee fundamentală de bine, care să salveze omenirea de rău și care să valideze semnificațiile mereu noi ale vieții.

În acest context, nu este nevoie de prea mare efort pentru a înțelege că urgența necesită accelerarea rezolvării unei probleme în educație, re/apărută la început de secol cu o forță uimitoare, și anume: cea a unei maladii de ordin superior, *maladia spiritului*, după cum o numește C.Noica [1, p.7]. În opinia filosofului, acestea sunt maladii ale ființei, maladii ontice și de aceea ele sunt cu adevărat constituționale omului; căci, dacă trupul și sufletul participă și ele la ființă, spiritul singur o reflectă deplin [2, p.7]. La oamenii ce nu se adâncesc în omenesc niciodată viața rămâne la această vârstă dintâi, a determinațiilor și manifestărilor libere – la distracția în toate sensurile, chiar cea de a lua în serios viața, cu demonia faptelor ei goale, în așa fel încât o viață de om poate fi o simplă desfășurare de determinații a căror petrecere reprezintă consum de viață.

Este de neimaginat, însă apare riscul ca ceea ce nu i-a îmbolnăvit pe grecii antici să ne îmbolnăvească pe noi. Exigența de rigoare a logicii și a mașinii se manifestă în toată cultura științifică, ducând nu doar la o tensiune dramatică a cunoașterii, dar și la tragicul cunoașterii suspendate – al deținerii unui general perfect *detașat de individual* [3, p.54]. Omul european este cel care a luat asupra sa *toate* maladiile spiritului. Oamenii se agită și se deplasează ca niciodată, dar nu mai călătoresc cu adevărat. Dispare din lumea noastră călătorul acela care aducea cu el nouitatea. Întocmai celui din pustie, noi stăm pe loc, cu extraordinara noastră mobilitate [4, p.97].

Astăzi, ca niciodată, avem nevoie, în educație, de un conținut bazat pe atitudine, dată „ca un rest”, pornind de la faptul că „să-ți dea restul” înseamnă tu să n-ai destul, iar celălalt să-ți dea restul. Abia aici simțim adevărul vorbeii acesteia, care este valabilă pentru întreaga cultură, unde tu nu știi destul și știința lumii îți dă restul; ba este valabilă și pentru o societate ideală, în care nimeni nu are destul, dar buna stăpânire și frățietatea oamenilor face astfel încât să i se dea restul [5, p.104].

Universul pe care l-a adus civilizația tehnică este în primul moment întocmai universului aceluia despre care vorbea un presocratic, în care mâini, picioare, trunchiuri de om, frânturi de lucruri pluteau haotic în elementul universal. Ce are omul de făcut într-o asemenea lume care nu mai are în ea adevărul generalului? Este limpede: el are de găsit siguranța prin exactitate. Ordinea în lumea imediată (în odaie, în idei, în vorbire, în societate), precizia în tot ce faci, self-controlul, demnitatea față de alții și față de sine, civilizația, *politețea și atitudinea* [6, p.148].

Dacă analizăm unele idei ale cercetătorilor [7-10 etc.], constatăm că viitorul unei națiuni este hotărât de modul în care aceasta își pregătește tineretul, după cum afirma, încă în secolul al XVII-lea, marele umanist olandez Erasmus. În ceea ce putem numi generic educația XXI, putem lua ca reper segmentul istoric temporal al începutului de secol și mileniu în care ne aflăm, mai ales având în vedere perspectiva a ceea ce va urma în deceniile viitoare. Prin calitatea educațională, anume școala reprezintă locul de păstrare și transmitere a valorilor identitare, printre care formarea și dezvoltarea unei atitudini corecte este esențială. Școala este pusă astăzi în situația de a răspunde provocărilor postmoderne, prin promovarea unor categorii de valori în rândul tinerilor. Însă, cât anume contribuie școala contemporană la dezvoltarea în elev a premiselor care vor ușura confruntarea lui cu societatea contemporană complicată constituie o problemă actuală. Dar astăzi nu putem trăi bine decât având *formate atitudini inteligente*, atitudini care pot netezi o parte din „bolovanii” răutății și dezordinii.

Cunoaștem cu toții faptul că, deși educația este, de regulă, considerată o prioritate națională, guvernarea, de obicei, nu o tratează ca pe un serviciu public cel mai important, asigurat de stat, în măsura în care învățământul general are misiunea de neînlocuit de a-i forma pe copii și adolescenți pentru viața de adult. Trebuie să conștientizăm că școala nu este un rău necesar, pe care să-l trecem cu abilitate, ci o modalitate prin care putem ieși în lume, indiferent de mediul din care provenim.

Principala rațiune în raport cu cerința educației de a-i învăța pe elevi cum să învețe constă și în faptul că școala trebuie să-i învețe pe elevi căile și mijloacele de supraviețuire și, de aici, de a face față și de a găsi posibilitatea și capacitatea de a-și împlini și realiza viața la potențialul pe care împrejurările istorice, nivelul social general, contextul îl permit. Trebuie să fim preocupați să-i învățăm nu doar să învețe, ci și cum să-și consolideze anumite însușiri specifice umane, în primul rând, prin *formarea atitudinilor corecte*. Ajustarea elevilor pentru viața în comunitate, în condițiile pe care le oferă astăzi școala, trebuie să constituie un antidot pentru lipsa de interes a tinerilor față de școală, să ajute la îndepărtarea stresului lor școlar, întrucât asigură posibilitățile unei coexistențe corecte și oferă șansele creării unui climat uman de mare valoare.

Educația în timp de criză trebuie să fie o întărire spirituală a copiilor și părinților pentru a nu pierde echilibrul și speranța. Însă, constatăm că, în concepția lumii de astăzi, unii părinți așteaptă ca școala să ofere copiilor lor o educație care să le permită să câștige cât mai mult, într-o perspectivă strict materialistă. Astfel, apare individul „emancipat”, care vrea să fie cineva prin ceea ce acumulează material, dar care nu acordă multă importanță valorilor spirituale și atitudinale. În această perspectivă, omul educat numai științific poate ajunge să fie în același timp un „sălbatic” într-o civilizație modernă.

Pedagogia contemporană acordă o mai mare atenție copilului ca existență de sine stătătoare, cu o natură și un caracter propriu. Copilăria este o excepțională calitate și binefacere a umanității noastre. În interiorul acestei idei care eliberează copilul *și-l redă sieși*, ca o primă caracteristică a naturii sale, care este un reper valoros pentru pedagogie, se poate constata o sete continuă de a face ceva, de a fi activ pe cont propriu, de a crea în sensul spiritului său, dar mai puțin cea de a lua o atitudine în ceea ce face. Însă, doar pe acest drum deschis se poate rezolva corect și productiv problema formării copilului în actul învățării și educației. Școala nouă a făcut un mare salt demn de a fi luat în considerare, însă are de făcut un salt și mai mare – acela de a forma și a dezvolta activ atitudinile copilului.

Pregătirea pentru viitor se bazează pe înțelegerea profundă a problematicii vieții contemporane, caracterizată prin complexitate, universalitate, globalitate, caracter prioritar, care generează în sfera educației o serie de imperative ce devin din ce în ce mai bine conturate, printre care se înscrie și promovarea unei noi *ordini atitudinale*. Formularea unor răspunsuri valide în soluționarea acestei complexe problematice face strict necesară identificarea unor premise epistemologice generale, solid întemeiate și clar formulate.

Azi toată lumea dorește să fie mai degrabă liberă decât să învețe. Totuși, a educa înseamnă a *îndruma, a conduce, a însoți pe cineva* în drumul său. Poate educa doar acela care *are suflet de îndrumător*, deoarece va ști cum să descopere sufletul persoanelor, să amplifice și să dezvolte valorile rămase tăcute, ascunse până atunci. Dacă ne lipsește curajul de a le scoate la suprafață, vor rămâne tăcute și ascunse de-a lungul întregii vieți. Rolul educației este acela de a face posibilă ieșirea la suprafață a calităților intrinseci ale individului. Pedagogia adevărată este aceea care trezește potențialul de a învăța: educă fără să deformeze, informează fără să mintă, trezește sufletul și forțele interioare prezente în toate ființele umane.

Din perspectivă social-culturală, educația este fenomenul de conservare și transmitere a valorilor materiale și spirituale ce asigură continuitatea și progresul culturii și civilizației, iar din perspectivă psihologică, educația este activitatea, procesul și rezultatul devenirii individului ca personalitate cu toate componentele ei: cognitivă, afectivă, volitivă, abilitară, atitudinală.

Prin educație, o ființă devine ea însăși, se construiește pe sine printr-o evoluție ontogenetică, pe baza identității biopsihice, în condiții favorabile de mediu și sub influențe educative benefice, exprimate în capacități, competențe, atitudini [11, p.9]. Și dacă *cunoștințele* asigură latura teoretică a cunoașterii, *competențele* asigură latura practică a cunoașterii, atunci *atitudinile* asigură *latura afectiv-energetică a cunoașterii*. *Atitudinile* sunt niște *cunoștințe condiționale* [12, p.133].

Dacă e să identificăm atitudinea ca fenomen educațional, atunci trebuie să menționăm că, conform specialiștilor în psihologie, atitudinea este poziția internă pe care o adoptăm față de o situație socială sau față de o persoană și ea este cea care determină modul în care vom răspunde sau acționa. Atitudinea necesită o permanentă ajustare, de aceea este bine ca în școală să *se lucreze* la ea tot timpul. Atitudinea este nu altceva decât o obișnuință a gândirii, iar obișnuința se dobândește. O acțiune repetată devine o atitudine realizată. Atitudinile manifeste devin relații, iar relațiile interiorizate, în timp, devin atitudini [13]. Atitudinea este *un filtru mintal* prin care se percepe lumea, ea determină comportamentul ființei umane ce se manifestă prin reacții adoptate față de obiectele ce se asociază și generează atitudinea. De asemenea, subliniem și faptul că atitudinile sunt componente ale personalității umane, rezultate din educație și influențe sociale, reprezentând ansamblul de reacții personale față de un fenomen determinat. Plus la aceasta, atitudinile reprezintă orientarea personală sau de grup, rezultată din combinarea de elemente cognitive, afective și conative, care exercită influențe de direcționare, motivare sau evaluare asupra comportamentului.

În acord cu cele menționate, atitudinile reprezintă o componentă socială importantă a personalității. Potrivit lui G.Allport, atitudinile reprezintă cel mai specific concept al psihologiei sociale [14]. Cercetătorii au elaborat numeroase definiții și teorii ale atitudinilor, încercând ca prin fiecare să surprindă cât mai bine sensul real al conceptului de atitudine. G.Allport definește atitudinea astfel: O atitudine este o stare mintală și psihologică de pregătire a răspunsului, organizată prin experiență de către subiect, exercitând o influență di-

namică asupra răspunsului sau față de toate obiectele și toate situațiile la care se raportează. Această definiție surprinde *dubla dimensiune a atitudinii*: este rezultatul activității psihice, dar are și un suport material.

Așadar, atitudinea este o predispoziție mintală, dobândită mai mult sau mai puțin, având un caracter durabil și este un mod de a reacționa caracteristic, favorabil sau nefavorabil față de obiecte, persoane, situații cu care individul vine în contact.

Atitudinea semnifică o așteptare, iar așteptarea acționează întotdeauna selectiv și orientativ. Un conținut puternic accentuat, situat în orizontul conștiinței, alcătuiește, uneori împreună cu alte conținuturi, o anume constelație, echivalentă cu o anume atitudine, căci un astfel de conținut al conștiinței favorizează percepția și a percepția. Atitudinea, ca atenție curentă, poate să nu fie decât un fenomen parțial, relativ neimportant sau un principiu general, care determină psihicul. Dispoziția, influența mediului, a educației, experiența generală de viață sau convingerile pot crea, de obicei, o constelație de conținuturi care determină, la rândul lor, continuu și până în cele mai mici detalii, o anumită atitudine. Cineva care resimte deosebit de profund caracterul neplăcut al vieții va avea, în mod firesc, o atitudine care așteaptă permanent ceva neplăcut. Această atitudine excesiv conștientă este compensată de o atitudine inconștientă orientată către plăcere. Cel reprimat se așteaptă întotdeauna la reprimare, el o alege în cursul experiențelor sale, o simte la tot pasul.

Deoarece atitudinea exprimă o modalitate de raportare față de anumite aspecte ale realității și implică reacții afective, cognitive și comportamentale, în structura caracterului se disting următoarele grupe fundamentale de atitudini: *atitudinea față de sine însuși*: modestie, orgoliu, demnitate, sentiment de inferioritate, culpabilitate etc.; *atitudinea față de ceilalți, față de societate*: umanism, patriotism, atitudini politice etc.; *atitudinea față de muncă*. Factorii care influențează atitudinea sunt: propriile convingeri despre sine și ceilalți; familia; mediul de desfășurare a activității; prietenii; ceea ce citim și ascultăm etc.

O caracteristică a atitudinilor este că acestea se formează în urma multiplelor experiențe. În virtutea ideii unității dintre conștiință și activitate, trebuie să considerăm cuplul atitudine-acțiune drept laturi ale aceleiași realități. Atitudinea nu doar că se dezvoltă în sistemul de relații ale individului, ci se formează grație acestuia, prin interiorizarea conținutului la subiect, ca un reziduu evaluativ, organizat și structurat al comportamentelor anterioare. Atitudinea se manifestă prin relații, conduite, comportamente, iar relațiile interiorizate în timp devin atitudini. Nu orice tip de experiență se transformă în atitudini. Unitatea dintre atitudini și relație face posibilă cunoașterea și controlul atitudinii prin intermediul activității.

Un factor nu mai puțin important, care probează necesitatea promovării și valorificării atitudinii în procesul educațional, este caracterul dinamic al acesteia, dat de faptul că ea reprezintă o structură elastică, capabilă să se adapteze presiunilor constrângătoare ale mediului, normelor, valorilor proprii, rolurilor, statuturilor pe care le are elevul. Caracterul dinamic constă și în faptul că ea are capacitatea de a se poziționa, de a se concentra în conținutul acțiunilor acestuia. Într-un anumit sens, atitudinea constituie laitmotivul relației elevului cu lumea obiectivă, o tematizare a trăirilor în funcție de experiență, un principiu unificator al actelor lui de conduită [15].

Este de relevat și faptul că preocupările pentru valorificarea formativă a atitudinilor pot înscrie și caracteristicile acesteia, consemnate de:

- caracterul lor *integrativ*, organizat, ca răspuns la un stimul complex sau la o situație, ca „preparare” a unei acțiuni;
- caracterul *directional*, intențional, în afara logicii obișnuite, exprimând o orientare selectivă, proprie subiectului. Directiva semnifică postura, poziția și se prezintă ca o conduită observabilă;
- intensitatea *angajării afective*, pozitive sau negative, față de obiect, situată pe o scală cu doi poli (pozitiv și negativ) și un punct zero, semnificând neutralitatea;
- centralitatea*, care traduce gradul de internalizare a unei atitudini, marcat prin apartenența la un grup social, identificarea cu valorile acestuia, împărtășirea de convingeri;
- accesibilitatea*, ce semnifică asocierea dintre obiectul atitudinii și evaluarea sa afectivă și se manifestă prin rapiditatea reacției la stimul sau latența răspunsului.

Un alt indiciu relevant al atitudinii îl constituie dimensiunile atitudinii. *Dimensiunea cognitivă* a atitudinii este reprezentată de cunoștințele, informațiile, convingerile și imaginile despre obiectul atitudinal și reprezintă latura conștientă a atitudinii. Atitudinea subiectului față de un fenomen poate fi construită cu ajutorul informațiilor comparative. Acestea sunt date cu caracter obiectiv, convingeri cu scop informativ în cadrul atitudinii. *Dimensiunea afectivă sau evaluativă* a atitudinii este reprezentată de emoții, sentimente, senzații de

plăcere sau neplăcere care nu au întotdeauna o bază. Oamenii au în mod frecvent poziții afective față de primul obiect de valoare. *Dimensiunea intențională/comportamentală* a atitudinii este reprezentată de dorința și voința în legătură cu obiectul atitudinal; intenția de a-l apropia, de a-l respinge, de a-l cumpăra etc. Nu reprezintă comportamentul propriu-zis, ci numai intenția. Formându-și o atitudine față de un fenomen, persoana își formează intenția. A avea o anumită atitudine față de ceva nu implică în consecință o acțiune. Intenția nu conduce întotdeauna la un anumit comportament.

Aceste trei dimensiuni sunt corelate într-un mod complex: intenția de a acționa este influențată de convingeri și de evaluări, iar probabilitatea acțiunii este influențată de atitudinea față de obiectul de referință. Comportamentul atitudinal constă în exprimarea verbală, afectivă sau prin alte mijloace de comunicare a atitudinilor. Una și aceeași atitudine se poate asocia cu mai multe comportamente posibile în funcție de contextul în care se implică persoana.

Se poate deci aprecia acceptarea formării atitudinilor reieșind din așteptările sociale și morale ale societății, argumentul forte venind din însuși specificul atitudinilor de a fi formate în baza sistemelor relaționale în care intră sau interacționează persoanele. Atitudinile manifeste devin relații, iar relațiile interiorizate se constituie în atitudini latente. Raportul relație-atitudine face ca atitudinea să fie vectorul relațiilor noastre cu lumea înconjurătoare. Ele se constituie ca o tematizare a lumii în funcție de experiențele fiecăruia. Aceasta face ca atitudinea să nu fie o simplă stare așa cum este ea definită în psihologia generală, ci o comprehensiune / motivație relativ stabilă, care prefigurează modalitatea generală în care elevul va reacționa față de oameni, valori, obiecte, stimuli.

Atitudinea poate fi activată pe câteva căi: contactul direct cu obiecte, oameni, situații și se exprimă prin selectarea relațiilor cu lumea; interacțiunea cu cei care dețin deja o atitudine; experiența socială asimilată în grupurile formale sau informale.

În acest context, valorile ocupă un loc central în configurația personalității umane și ele ghidează deopotrivă atitudinile, judecățile și acțiunile noastre; într-un anumit sens, valorile se exprimă în atitudini. Atitudinile apar astfel ca *instrumentale față de valori*. Plasate mai în centrul sistemului motivațional, valorile determină și asigură direct procesele de apărare și manifestare a eului, stima de sine. Însă, atitudinile nu sunt prin ele însele standarde / criterii ale conduitei noastre, în vreme ce valorile au prin excelență această funcție.

Formarea unei atitudini se bazează pe experiența deținută în legătură cu fenomenul, în mod normal – pe experiența directă. Elevul își construiește o imagine mentală a obiectului și își formează astfel o anumită atitudine. Așadar, primele impresii sunt importante, întrucât influențează modul de învățare ulterioară. Iată de ce dacă, în prima instanță, profesorii se comportă natural, aceasta determină formarea unor atitudini favorabile din partea elevilor.

Experiența poate fi și indirectă; recomandările și comunicarea experiențelor din partea profesorilor sunt importante atunci când elevul nu are o experiență directă în legătură cu obiectul.

Atitudinea comportă și o componentă perceptivă [16]. Modul în care este perceput obiectul este influențat de către caracteristicile stabile ale elevului (personalitate, inteligență, experiență anterioară, cultură, concepție etc.) și de caracteristicile comune (starea sufletească, starea fiziologică etc.). De exemplu, cu o anumită probabilitate, profesorul presupune cum va reacționa un elev în caz de eșec sau succes, dacă el va rezista la o anumită tentație sau, într-un moment de repaus, va prefera să citească o carte sau să se joace la calculator. O bună cunoaștere psihologică trece dincolo de comportamente direct observabile, de aceea, pentru a cunoaște caracterul cuiva, profesorul trebuie să se întrebe în legătură cu motivele, cu valorile ce fundamentează comportamentele manifeste ale elevului. Caracterul este acea structură care exprimă ierarhia motivelor esențiale ale unei persoane, precum și posibilitatea de a traduce în fapt hotărârile luate în conformitate cu ele, subliniindu-se două dimensiuni fundamentale ale caracterului – una axiologică, orientativ-valorică, alta executivă, voluntară. Pentru definirea caracterului avem în vedere atitudinile stabile și generalizate, proprii pentru persoana în cauză, și care se întemeiază pe convingeri puternice. Atitudinea exprimă o modalitate de raportare la anumite aspecte ale realității și implică *reacții afective, comportamentale și cognitive*. Raportarea tridimensională a atitudinii are și o valoare euristică, deoarece poate orienta demersul educativ de formare și schimbare a atitudinilor prin metode și tehnici ce vizează *atitudini afective, cognitive și comportamentale* ale atitudinii-țintă.

Adolescența este perioada în care încep să se cristalizeze principalele trăsături de caracter. De aceea, cu greu pot fi făcute afirmații categorice privind personalitatea unui elev, în special a celui de vârstă mică. *Doar situațiile neobișnuite pot provoca reacții care ne pot ajuta să diferențiem* între atitudinile circumstanțiale,

reacțiile convenționale și cele care exprimă „nucleul” stabil și autentic al personalității în formare. Având în vedere plasticitatea deosebită a „substanței” psihologice ce constituie personalitatea viitorului adult, școala trebuie să-și asume într-o manieră sistematică responsabilități formative. Profesorii trebuie să creeze situații în care elevii să-și cunoască nu doar limitele, care sunt firești și trebuie privite ca atare și nu ca eșecuri ce implică responsabilități personale, ci și, mai ales, resursele. Conștientizarea limitelor și resurselor conduce la formarea unei imagini de sine armonioase, a demnității și a respectului de sine și față de ceilalți. Astfel, se ajunge la recunoașterea diferențelor dintre oameni, la sporirea spiritului de toleranță și la ocolirea etichetărilor globale care pot împinge unii elevi spre periferia grupului școlar, cu efecte negative asupra personalității acestora.

Atenția acordată formării atitudinilor este apreciată ca o știință de pregătire sau de fundamentare a opțiunii pentru inițierea și manifestarea unui comportament. Din afirmațiile și sugestiile de până acum se pot contura câteva premise și modalități de acțiune educativă fertile în domeniul atitudinilor. A-i învăța pe elevi anumite norme de conduită specifice nu înseamnă că ei și-au însușit și principii generale în comportamentul profesional, familial și, în general, de zi cu zi. Aici se impune o subliniere importantă, anume: că a forma persoane valoroase înseamnă nu doar dobândirea de competențe, ci, poate mai important, asimilarea și practicarea unui cod atitudinal. E adevărat că sfera noțiunii de competență este azi mult extinsă, dar o datorie a sistemului educațional organizat, în speță a școlii, este de a promova activ și atitudinile.

Atitudinile îndeplinesc multiple funcții: de cunoaștere, de adaptare, expresivă, de apărare. De aceea, numeroși autori au stăruit asupra funcțiilor lor. Atitudinile, odată formate:

- *determină sensul faptelor* (unul și același fapt este interpretat diferit, favorabil sau nefavorabil, tocmai în funcție de conținutul și specificul atitudinii);
- *contribuie la organizarea faptelor* (introduce în conținutul lor date pe care în mod obiectiv nu le conțin, justifică faptele);
- *selectează faptele* (le reține pe cele care sunt în acord cu ele).

K. Harrell [17] se referă la câteva din funcțiile importante ale atitudinii, cum ar fi:

- *funcția de ajustare* – prin atitudinile și opiniile de care dispunem ne punem în acord cu cele ale altora, ele exprimă nu doar un proces de integrare și diferențiere personală, ci și o luare în considerare a opiniilor altora;
- *funcția de apărare* – atitudinile constituie pentru persoană sau grup adevărate mecanisme de protecție, prin care aceștia se apară de ei înșiși sau de alții, în sensul că prin atitudini pot să-și justifice propriile slăbiciuni, pot ignora sau deforma realitatea, pentru a se apăra de alții;
- *funcția de expresie* – prin ea elevul se exprimă, se exteriorizează, își face cunoscute valorile, ceea ce-i aduce satisfacții;
- *funcția de cunoaștere și de caracterizare* – elevul cunoaște nu direct, ci prin intermediul atitudinilor, fapt ce facilitează înțelegerea lumii, introducerea unor distincții, precizări, clarificări. Iată de ce atitudinile sunt cea mai importantă valoare reglatoare în raport cu propriul comportament individual, interpersonal sau de grup. Însă, nu întotdeauna atitudinile sunt corespunzătoare, pozitive, tonifiante, facilitatoare și susținătoare a comportamentului. Există suficient de multe ocazii și suficient de mulți factori care contribuie la formarea și consolidarea unor atitudini negative, nefavorabile, cu rol de frână și dezorganizator al vieții. Odată manifestate, acestea sădesc neîncredere, suspiciuni, orientează elevii spre comportamente nonconformiste, chiar reprobabile din punct de vedere social.

Așadar, una dintre principalele funcții este cea de evaluare a obiectelor și fenomenelor. O altă funcție este de adaptare, deoarece elevii tind să exprime atitudini datorită cărora să fie aprobați într-un cadru social, evitând astfel dezaprobarea. Funcția expresivă se referă la exteriorizarea valorilor, credințelor, iar funcția instrumentală se referă la elaborarea atitudinilor favorabile față de obiectele utile și evitarea celor care produc sancțiuni negative. Atitudinea îndeplinește și funcția de apărare a eului prin protejarea stimei de sine și funcția de cunoaștere prin faptul că servește drept cadru de referință pentru evaluările obiectelor [18].

Dacă e ceva care face ca lucrurile să se lege, aceea e atitudinea. În acest sens, trebuie să fim conștienți de faptul că atitudinea determină perspectiva; atitudinea reflectă precedente relaționale; atitudinea dezvăluie credințele interioare; atitudinea îi atrage pe cei care ne seamănă; atitudinea afectează realitatea.

Potrivit ideilor mai sus enunțate, atitudinile specifice dau naștere unor comportamente, acționând în combinație cu alți factori. Uneori atitudinile sunt mai influente decât ceilalți factori, alteleori nu. În mare măsură,

rolul exercitat de o atitudine depinde de importanța sau *forța* ei. Fiecare dintre noi avem anumite opinii, credințe și simpatii la care ținem mai mult decât la altele. Unii oameni se atașează de un anumit sport, de o anumită echipă sau vedetă de film etc. În fiecare caz, o astfel de atitudine se susține cu mare tărie și este greu de schimbat. Atitudinile pe care oamenii le apără cu cea mai mare îndârjire se referă la chestiuni care le afectează direct interesele personale; sunt legate de valorile lor filosofice, politice sau religioase cele mai profunde; îi preocupă intens pe amicii lor apropiați, pe membrii familiilor și grupurilor din care fac parte.

Omul este supus, întreaga viață, unui bombardament informațional, în vederea schimbării atitudinilor sale. Mesajele trimise de către mass-media, de către persoane sau grupuri au un caracter persuasiv, năzuind să schimbe atitudinile noastre. Aceste oferte de asistență psihologică și educațională rectifică deficiențele de formare inițială, oferă „arme” intelectuale, morale, afective, cu care elevul poate face față noilor solicitări și pentru a obține, în sfârșit, satisfacții și succes instrucțional și social. Schimbarea este o consecință a primirii unor informații, a receptării și prelucrării unor mesaje. Contează deci cine comunică, ce mesaj transmite, cum o face, scopurile urmărite, contextul psihosocial în care sunt antrenați receptorii (nivelul lor de instrucție, intensitatea așteptărilor exprimate de aceștia, sistemul lor de relații interpersonale etc.).

Oamenii sunt dispuși să-și schimbe atitudinile numai atunci când argumentele sunt garanții ale unui „beneficiu”, ale unei achiziții (în plan intelectual, comportamental), care va conduce la dobândirea unor „avantaje” (creșterea valorii personale, un status social mai înalt, confort psihic superior). Dacă elevul nu acordă credit sursei de informații, el își organizează o strategie de „rezistență” la persuasiunea profesorului. Pare deci logic ca profesorul să acorde atenție la ceea ce vorbește, scrie, comunică, transmite. Credibilitatea sau puterea de convingere a unei surse de mesaj este un determinant important în schimbarea atitudinală. Dacă este „verosimilă”, sursa are mai mare valoare stimulatorie. Aprecierea acestei calități este legată de autoritatea profesorului, de oferta sa comportamentală, de calitatea contactelor stabilite între profesor și elev. Oricât de mare este discrepanța dintre mesajul profesorului și atitudinea actuală, elevul este dispus să se schimbe dacă profesorul este „credibil”, dacă are prestigiu, poziție socială neștirbită, calități personale probate. Elevul trebuie să vadă în profesor o persoană care își menține verticalitatea, care nu face compromisuri, care își păstrează ținuta morală credibilă.

Concluzii

Logica raționamentelor expuse mai sus ne-au condus spre formularea următoarelor concluzii:

1. Pornind de la ideea noicaniană a maladiilor spirituale ale oamenilor care nu se adâncesc în omenesc prea mult, reieșind din calitatea educațională a școlii, care azi trebuie să răspundă provocărilor postmoderne, s-a ajuns la a formula una dintre problemele de urgență ale educației de azi, și anume: necesitatea stringentă de formare a atitudinilor inteligente, corecte și a unei ordini atitudinale în sfera educației.
2. Specificând atitudinea din diverse perspective: ca un filtru mental prin care se percepe lumea, ca un ansamblu de reacții personale față de un fenomen determinat, ca o componentă socială a personalității etc., au fost identificate reperele pentru procesul de formare a atitudinilor în școală: grupele fundamentale de atitudini (atitudinea față de sine însuși, atitudinea față de ceilalți, atitudinea față de muncă); specificul atitudinii de a se forma grație sistemului de relații ale individului; caracterul dinamic al atitudinii constituind laitmotivul relației elevului cu lumea; caracteristicile atitudinilor (integralitatea, intenționalitatea, centralitatea etc.); dimensiunile atitudinilor: cognitivă, afectivă, comportamentală sau intențională.
3. Este foarte important pentru procesul educațional faptul că atitudinea se formează datorită sistemelor relaționale în care intră elevul; în relația cu valorile care se exprimă în atitudini; în baza experienței directe deținute în legătură cu fenomenul/obiectul. Atitudinea exprimă o modalitate de raportare la anumite aspecte ale realității și implică reacții afective, comportamentale, cognitive. Pentru a alege o cale perfectă în formarea atitudinilor la elevi, în procesul educațional trebuie create cât mai multe situații neobișnuite.
4. Atitudinile au și un rol formativ determinant, deoarece specifică sensul faptelor elevilor, contribuie la organizarea și selectarea faptelor, îndeplinind mai multe funcții: de ajustare, de apărare, de expresie, de cunoaștere, de caracterizare, instrumentală etc. Schimbarea atitudinilor se produce destul de greu, în acest caz contează sursa de informație. Din aceste considerente, profesorul trebuie să acorde o atenție sporită faptului cum vorbește, scrie, comunică, transmite.

Referințe:

1. NOICA, C. *Șase maladii ale spiritului contemporan*. București: Humanitas, 2012.
2. Ibidem.
3. Ibidem.
4. Ibidem.
5. Ibidem.
6. Ibidem.
7. CUCOȘ, C. *Pedagogie*. Iași: Polirom, 1996.
8. ȘOITU, L. *Pedagogia comunicării*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2000.
9. DIMITRIU-TIRON, E. *Dimensiunile educației contemporane*. Iași: Institutul European, 2005.
10. ILUȚ, P. *Valori, atitudini și comportamente sociale*. Iași: Polirom, 2004.
11. MACAVEI, E. *Tratat de pedagogie*. București: Aramis, 2007.
12. FRUMOS, E. *Didactica. Fundamentări și dezvoltări cognitive*. Iași: Polirom, 2008.
13. CHELCEA, S. Atitudini sociale. În: Chelcea S. *Psihosociologie. Teorii, cercetări, aplicații*. Iași: Polirom, 2008, p.299-312.
14. ALLPORT, G.W. *Structura și dezvoltarea personalității*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1991.
15. NECULAU, A. *Manual de psihologie socială*. Iași: Polirom, 2003.
16. HARRELL, K. *Atitudinea este totul. 10 pași pentru transformarea atitudinii în acțiune*. București: Businessstech, 2011.
17. HARRELL, K. *Op.cit.*
18. NECULAU, A. *Op.cit.*

Prezentat la 20.11.2016